

Jean-François Goudesenne, *Émergences du Chant Grégorien. Les strates de la branche Neustro-insulaire (687-930)*, 2 vols. Turnhout: Brepols, 2018. ISBN: 978-2-503-57978-8

El cant gregorià, matèria d'estudi dels dos volums de Jean-François Goudesenne, és part imprescindible de la valuosa herència de la gran tradició litúrgica de l'Església romana, que va tenir difusió als països de l'Europa occidental: un patrimoni unificat després de la Renaixença carolíngia.

El tema «clau» de la present publicació és la gènesi del cant gregorià, qüestió considerada des d'un punt de vista plural, entenent el *cantus* com a mosaic, confegit en etapes successives i en diversos centres, amb la intervenció de distintes matrius de creació. Un origen que segons la reconstrucció de Goudesenne començaria amb una primera etapa franc-insular, localitzada en la Nèustria merovingia, i que, enriquida a través l'aportació dels centres monàstics irlandesos i anglosaxons, s'expandiria successivament als monestirs piemontesos i llombards.

Es perfila aquí una gènesi complexa, resultat de moltes aportacions i amb una multiplicitat d'interferències orals a la seva dimensió escrita, en una nova visió definitivament alliberada dels dogmes neo-lachmanians, generadors del concepte de l'«original únic» tradicionalment dividit en les dues branques: lotaringiana i germànica, o sigui Metz i San Gall. En la visió de Goudesenne l'emersió gregoriana s'enriqueix d'una aculturació evolutiva, basada sobre una genealogia complexa que va més enllà d'una senzilla transmissió linear. La hipòtesi de partença deixa presagiar, doncs, una nova interpretació del procés de transmissió del gregorià que superaria els avenços de Solesmes i la teoria basada sobre l'«Antifonari de Carle Magne» prospectada per Kenneth Levy.

Seguint la línia dels estudis de Treitler, Van der Werf, Saulnier, Jeffery i Bernard aquesta contribució, deixant de banda el «model gregorià» mititzat, prospecta un repertori en transició i subjecte a la variabilitat com a costant compositiva. El mateix títol de l'obra vol ser un *remake* del llibre d'Henrik Van der Werf, *The Emergence of Gregorian Chant: a Comparative Study of Ambrosian, Roman and Gregorian Chant* del 1983.

Els dos volums mostren a la portada, amb un rerefons d'una part de l'Introit *Resurrexi* de la missa de Pasqua, la imatge de papa Gregori I amb el llibre i la coloma, mentre un secretari en pren nota. Les imatges, tretes del Sacramentari de Carl el Calb (BnF lat. 1141) i del Gradual d'Arras (Cambrai, Bm 75), ja van ser objecte d'anàlisi per part de Leo Treitler in *With Voice and Pen* (2003, pp. 153-158).

El primer dels dos toms, *Étude historiques et philologique*, conté una dissertació dividida en temàtiques per capítols i la bibliografia; mentre el segon volum inclou els apèndixs, les taules, les edicions i els índexs.

La introducció que obre la dissertació del primer volum tracta la qüestió de la figura de Sant Gregori juntament amb l'assumepte del mite fundador, *Gregorius fabricator* (p. 25-31). La primera part, *Philologie et musicologie*, ofereix els fonaments metodològics i els conceptes bàsics utilitzats per l'anàlisi: la presentació del *corpus* amb les seves peculiaritats en la seva dimensió escrita, tot subratllant la importància de les variants en la transmissió oral. Ja des del principi, amb l'apartat *Une philologie positiviste solesmo-lachmanienne*, es desmantella la filologia positivista en la seva dúplex implicació, en referència a l'obra del filòleg Karl Lachmann (1793-1851) i a l'edició crítica del gradual romà de Solesmes. Temàtica que segueix en el capítol II, *Homère, Grégoire, Apollon et Dionysos: un paysage confus* (p. 75-98), on es descriu el fenomen de les esquerdes de les tradicions melòdiques i la complexitat d'una transmissió, com la gregoriana, que no es pot quedar reflectida simplement en l'espai d'un manuscrit. Es planteja, amb la hipòtesi de la gènesi múltipla del repertori, la consegüent necessitat d'un apropament filològic que considera l'obra no com a text, sinó com a «hipertext» (p. 98), o sigui com a resultat de molts documents, que formarien els nusos d'una xarxa variegada i complexa..

La segona part del primer volum, *Acculturation dans l'espace carolingien*, posa el focus sobre els centres monàstics i les institucions eclesiàstiques de la Nèustria, com ara Saint-Denis, Tours i Arras (p. 112-117). En el tercer capítol d'aquesta segona part es posa èmfasi sobre l'àrea litúrgico-musical de la Nèustria i de l'Austràsia, una àrea subestimada per la recerca musicològica del segle xx, així com es reconsidera la importància de manuscrits tardans d'àrees limítrofes que mereixrien ser analitzats per a la reconstrucció de la gènesi del repertori. Segueix, en el capítol successiu, un aclariment sobre el concepte d'«hibridació» vigent des dels anys seixanta i avui en dia definitivament obsolet, perquè en funció de simplistes divisions històriques i culturals (p. 133).

Segons l'autor és necessari reavaluar els repertoris considerats perifèrics, perquè testimonis de traces més arcaiques, com ara: l'al·leluia nadalenc en grec·l·latí, les antigues antífones de la *fractio panis*, els cants de Rams, el repertori del *Mandatum* i de l'Adoració de la Creu. Finalment el cinquè capítol, *Paléographie, notations et sémiologie*, exposa la metodologia bàsica necessària a qualsevol forma d'apropament al repertori: l'escriptura, la relació entre signe i so, o sigui la interpretació semiològica dels signes. Aquesta part representa una reelaboració de tesis ja consolidades sobre la datació de les fons litúrgiques (Treitler i Levy), les tipologies

de les notacions, presentades segon la interpretació semiològica cardiniana. El capítol acaba amb el plantejament d'un nou concepte de «text», que ja no deriva d'un arquetip sinó d'un hipertext mòbil amb branques paral·leles (p. 208).

La tercera part, *L'hypothèse franco-insulaire*, sistematitza la previsible tesi de la *première refonte romano-neustrienne* i de l'elaboració paral·lela de versions melòdiques procedents de centres veïns (p. 214). La revaluació de les estratificacions nèustro-insulars és una hipòtesi de treball ja plantejada, a conseqüència de l'enviament de missioners a les Illes britàniques per part de Gregori Magne; no obstant aquí troba, a més a més, una feble justificació en la comparació entre les respostes naldenques contingudes en almenys tres manuscrits (p. 216, 491).

Finalment, resulta evident la dificultat, reconeguda pel mateix autor, d'individuïar la complexitat de les relacions, fruit del vincle imprescindible entre tradició oral i escrita. De fet, no havent-hi aclarit aquest *rebus*, queda pendent l'alternativa a l'Antifonari carolingi, ja considerat depositari d'una concepció monolítica del repertori. Podríem dir que l'autor passa del concepte d'«arquetip únic» al concepte de «matrius paral·leles i concurrents» sense aportar canvis substancials a la metodologia que regeix i suporta els criteris de transcripció de les fons presentades en llastres fotogràfiques (p. 353-364, 390-434) i en documents i taules (p. 307-352) del segon volum. L'última part d'aquest segon volum inclou una antologia de 97 cants (p. 441-526) procedents de testimonis triats segons criteris basats sobre la identificació de les versions més «interessants i pertinents» (?) i un *corpus* de variants sinòptiques.

En conclusió, aquesta publicació recull una sèrie d'hipòtesis i teories que generen nombrosos temes de discussió, deixant però obertes les conclusions sobre la qüestió de la gènesi del cant litúrgic anomenat «gregorià». De fet les consideracions i aportacions més interessants del treball de Goudesenne es lliguen directament a les precedents contribucions de Michel Huglo, la reconstrucció de la gènesi del cant «gregorià» com a recerca d'un text representat per un manuscrit arquetípic, format per una pluralitat de testimonis.

En definitiva, aquí es consolida una línia de recerca adreçada a la restitució d'un *corpus* de textos i melodies, considerat el resultat d'estratificacions, pràctiques litúrgiques, costums lingüístics i contextos culturals on aquest repertori va ressonar i va posar arrels.

Maria Incoronata Colantuono
Universitat Autònoma de Barcelona
mariaincocol@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-6628-0971>